

М. Б. Ценко,
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна
С. А. Тузіков,
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фізики
та радіоелектроніки, Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Саморозвиток особистості в професійній діяльності – це безперервний процес розвитку і вдосконалення особистих якостей характеру. В його основі лежить здатність чути й помічати свої внутрішні бажання, переконання, наміри. Особистісне зростання – це процес, який відбувається протягом усього життя, завдяки чому кожен з нас досягає все нових вершин.

Аналіз філософських, психологічних, педагогічних досліджень дозволив виділити суттєві характеристики саморозвитку людини і дійти висновку, що саморозвиток – це: внутрішній процес саморуху відкритої системи під впливом власних суперечностей; цілеспрямоване багатоаспектне самозмінення особистості з метою самореалізації на основі внутрішньо значущих спрямувань і зовнішніх впливів; процес якісної зміни особистісної сфери, що є невід’ємною умовою становлення суб’єктності особистості; процес вдосконалення професіоналізму, який визначається самою особистістю; найбільш повне розкриття потенційних можливостей і здібностей особистості, що лежать в зоні найближчого розвитку та сприяють становленню особистісної та професійної зрілості.

Питання формування саморозвитку особистості в професійній діяльності неможливо вирішити, не спираючись на психологічні дослідження сутності, структури саморозвитку, умов його формування та еволюції, психологічні механізми, бар’єри та етапи процесу саморозвитку.

Розглянемо найбільш істотні психологічні механізми, етапи та бар’єри процесу саморозвитку. Початковими й спонукальними психологічними механізмами саморозвитку є самоприйняття і самопрогнозування.

Самоприйняття особистості – це визнання права на існування всіх аспектів власної особистості, як особистості в цілому. Як сильні сторони, так і слабкі, як позитивні, так і негативні – всі вони мають рівне право на існування, функціонування, які б негативні емоції і переживання ці слабкі сторони, негативні риси не викликали.

Самоприйняття – один із найскладніших елементів процесу саморозвитку особистості, що включає критичну самооцінку, сприйняття своїх позитивних рис і якостей, усвідомлення негативних рис через аналіз своїх відносин з оточенням, через переживання й сортування ставлення інших людей до себе, визначення найбільш оптимальних власних характеристик, які важливо сприйняти, розвивати. Разом із тим, важливо сприйняти свою особистість як цілісність.

У поєднанні з самопізнанням самопрогнозування дозволяє визначити перспективи особистісного розвитку, виділити той образ, до якого особистість буде прагнути і на який вона буде орієнтуватися в найближчому або віддаленому майбутньому. Самопрогнозування особистості – це здатність до передбачення подій зовнішнього і внутрішнього життя, пов’язаних з вирішенням завдань майбутньої діяльності та саморозвитку.

У практиці виділяють три групи самопрогнозів: ситуативні (на найближчий час), перспективні (на найближчі роки), та життєво-цільові (пов’язані з постановкою та реалізацією завдань самовдосконалення та самореалізації).

До змісту самопрогнозування входять: орієнтація на певні життєві події (вчинки, події власного життя, оточення); спрямованість на події зовнішнього світу та своїй участі в них; самопрогноз, пов'язаний з поданням себе на різних етапах життєвого шляху, на різних етапах оволодіння діяльністю, на створення уявлень про розвиток своїх якостей у майбутньому.

Саморозвиток – поетапний процес, в якому кожен етап виявляється в певній формі: самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізація.

Процес саморозвитку пов'язаний із рядом труднощів, які свідомо чи несвідомо сприймаються особою як бар'єри саморозвитку. Найбільш серйозними та важкопереборними бар'єрами, що істотно знижують мотивацію до саморозвитку є: руйнування традиційного способу життя, криза сім'ї, надто низький рівень моральної культури більшості сучасних батьків; низький рівень базових знань через низький рівень шкільної освіти; негативний вплив засобів масової інформації, соціальних мереж; складне соціально-політичне та економічне становище сучасної України; інші соціальні проблеми, що залишаються невирішеними та спричиняють знецінення моральних ідеалів і цінностей, сприяють появі девіантної поведінки та злочинності; відсутність соціальної справедливості та перспективи майбутнього; нерозвиненість здатності до самопізнання; вплив стереотипів і маніпуляцій; несформованість механізмів саморозвитку; перешкоди, створювані іншими людьми (з почуття заздрості, прагнення до переваги та ін.); бар'єр відсутності відповідальності за власне життя. Проте, певні бар'єри, суперечності, що виникають, можуть ставати спонукою до самоствердження та саморозвитку.

Специфіка життя людини в сучасному технологічному, інформаційному суспільстві сприяє актуалізації первинної потреби самоствердження у конкурентному існуванні. Самоствердження – двокомпонентна властивість особистості, яка спонукає людину, з одного боку, самостійно, без сторонньої допомоги домогтися чогось і, з іншого, – прагнення ствердитися в певних якостях і здібностях.

Внутрішня мотивація самоствердження може бути різною. Виділяють три основних мотиви: «бути краще, ніж всі», «бути як всі», «бути гірше інших». Перший спрямовує людину на утвердження в волі, розумі, винахідливості, на посідання лідерських позицій. Другий мотив спонукає до конформізму, тобто залежності від групи, поступливості її вимогам. Третій мотив – свого роду маніпулятивна позиція: демонструючи відсутність талантів, свою слабкість і нездатність, людина сподівається отримати співчуття, надання послуг і переваг. Отже, самостверджується через самоприниження.

Різні мотивації самоствердження призводять до різних результатів: від прагнення самостійно створити свою особистість, утвердитися у непохитності власних важливих якостей, відчуті свою потрібність, керисність тощо до визнання своєї винятковості або нікчемності, чим виправдовується власна бездіяльність і безвідповідальність.

Найбільш адекватний шлях саморозвитку – самовдосконалення, який означає, що людина прагне бути краще, спрямовується до деякого ідеалу, набуває тих рис і якостей, яких поки не має, опановує ті види діяльності, якими поки не володіє. Самовдосконалення, як процес свідомого управління розвитком особистісних якостей і здібностей, іде шляхом свідомого й вольового набуття соціально значущих рис, навичок тощо.

Результатами самовдосконалення можуть бути: задоволеність собою, своїми досягненнями, здатністю виконувати власні вимоги, задоволеність життям, діяльністю, відносинами з оточенням.

Самоактуалізація є вищою формою саморозвитку. На цьому етапі актуалізуються вищі смислові мотиви життя людини. За визначенням А. Маслоу, самоактуалізація – це вміння людини стати тим, ким він здатний стати, тобто він зобов'язаний виконати свою місію – реалізувати те, що в ньому закладено відповідно до власних вищих духовних потреб.

Згідно з положеннями гуманістичної психології вищі смисли існування можуть бути знайдені трьома шляхами: тим, що робимо в житті (творчість); тим, що беремо від світу (переживання); позицією, яку займаємо відносно долі. Відповідно до них виділяють три групи цінностей: цінності творення, переживання і відносин. Спосіб, за допомогою якого відшукується сенс, наприклад, В. Франкл називає совістю та характеризує її як інтуїтивне відшукування єдиного сенсу даної конкретної ситуації. Сенс життя не в пошуках задоволення, прагнення щастя, а в осягненні й реалізації цінностей творення, переживання та відносин.

Мета самоактуалізації полягає в тому, щоб досягти повноти відчуття життя, як дуже короткого проміжку часу, який за всіма канонами часу мав би викликати відчай. Але людина не відчуває його, якщо вона зможе прожити цей час у всій повноті.

У способах самоактуалізації, способах досягнення повноти буття, де зникаються дві лінії людського буття – самопізнання і саморозвиток, щільно поєднані психологічні, аналітичні й вольові здібності й можливості особистості.

Так, особа виявляє високу рефлексивність у процесі самопізнання, вимогливість до себе, зосередженість на внутрішніх душевних і духовних станах, формує здатність прислухатися до себе, до власного

досвіду, знаходити, аналізувати свої психологічні, інтелектуальні, моральні проблеми, помилки, шукати шляхи їх подолання тощо. Підсумки й висновки самопізнання людини, що спрямована на саморозвиток, здатна зробити стимулом і об'єктом зусиль щодо власного перетворення. Цілі самовдосконалення набувають форми ціннісних орієнтацій, смислів, певних особистісних характеристик, які визнає і яких прагне особистість.

Результатами самоактуалізації стають відчуття осмисленості та повноти свого буття, розуміння правильності дій, вчинків, визнання права на власні помилки, визнання в собі неповторної індивідуальності, особистості. Важливим результатом усіх процесів саморозвитку стає усвідомлення: постійності й безперервності роботи над собою, самовимогливості та відповідальності за та варіанти свободи, які особистість собі дозволяє.

Таким чином, саморозвиток – складний поетапний процес самозміни, свідомого творення себе, в якому важливу роль відіграють психологічні засади. Саморозвиток супроводжується різними перепонами, суперечностями, подолання яких відбувається, перш за все, через психологічні механізми. Кожен етап, кожна форма саморозвитку, а також результати саморозвитку мають психологічну природу.

*М. П. Черемський,
асистент кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами імені акад. І. А. Зязюна,
Національний технічний університет «ХПИ», Україна*

СВОБОДА САМОВИРАЖЕННЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА УМОВА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Необхідною умовою саморозвитку особистості виступає свобода самовираження, яка дає можливість людині виражати власну думку, почуття та фантазію. На жаль, сучасна українська освіта, залишаючись в своїй основі авторитарною, не сприяє свободі самовираження учня, обмежуючи його розвиток вузькими рамками навчальної програми. Як наслідок, такий учень зростає пасивним і байдужим до виявлення власних думок, почуттів та фантазій.

По-іншому будується система навчання в Західному світі, де особистість має всі можливості для вільного самовираження та самоствердження. Засновник педології американський педагог і психолог Ст. Холл вважає свободу природною атмосферою та життєвою стихією студентського життя. Так, звісно свобода, на думку вченого, несе і можливість морального занепаду особистості, але все ж вона дає кращі результати за примус. «Почуття особистої свободи є абсолютно необхідним для моральної зрілості, і як істина не може бути знайдена без можливості помилятися. Людина, котра позбавлена можливості помилятися, ніколи не стане по-справжньому вільною» [1, с. 44].

Американський педагог і психолог Дж. Дьюї розглядає свободу як можливість для дитини випробувати «всі свої спонукання та імпульси по відношенню до людей та речей, серед яких вона живе, визначити характер цих імпульсів, щоб звільнитися від шкідливих та розвинути корисні для себе й інших» [2, с. 81].

Тож школа, на думку Дьюї, повинна створювати всі умови для вільного самовиявлення особистості. «Діти в школі мають користуватися свободою, тому що повинні розуміти, що означає свобода, коли їм прийдеться брати участь в керуванні країною, повинні розвивати в собі позитивні якості – ініціативу, незалежність, винахідливість...» [2, с. 171].

Досліджуючи джерела агресії в сучасному суспільстві, відомий англійський педагог і психолог А. Неїлл зазначає, що вона є наслідком придушення свободи дитини. Адже ще в школі підліток піддається шаленому тиску з боку педагогів, внаслідок чого його дух надломлюється. Влада і дисципліна, на думку Неїлла, замість того, щоб робити дитину соціально відповідальною, часто створює деструктивну та агресивну особистість [3].

Автор ідеї свободи навчання К. Роджерс зауважує, що педагогу слід робити все, щоб дитина почувалася «вільною бути дивною, вільною робити помилки, вільною вчитися у того, що її оточує, у свого приятеля та власного досвіду» [4, с. 136].

А. Маслоу вважає свободу основою самоактуалізації людини. Самоактуалізуюча (самодіяльнісна) людина, на думку вченого, здатна до самоуправління, незалежного оцінювання, прийняття самостійних рішень. Її сфера зацікавлень вражає своїм розмаїттям та всеосяжністю, внаслідок чого в своїх міркуваннях вона нагадує філософа. Вона має більшу «свободу волі» («free will») і менше за звичайну людину скута різними правилами та догмами. Їй притаманна спонтанність думок та почуттів. «Поведінка самоактуалізуючої людини проста, природна, позбавлена штучності, умовності та вдаваності. Водночас вона не є поверховою, відображаючи внутрішню сутність такої людини» [5].

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна
Інститут філософії, політології та релігієзнавства КН МОН Республіки Казахстан
Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі, Грузія

ПРОБЛЕМИ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

**Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції**

26–27 березня 2021 року

**Харків
ТОВ «Друкарня Мадрид»
2021**

Редакційна колегія:

Головний редактор: Гетьман А. П., ректор НЮУ імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України;

Заступник головного редактора: Сідак Л. М., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології НЮУ імені Ярослава Мудрого

Члени редакційної колегії:

Хамітов Н. В., доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, президент Асоціації філософського мистецтва;

Сейдуманов С. Т., доктор соціологічних наук, професор, академік НАН Республіки Казахстан, в. о. директора Інституту філософії, політології та релігієзнавства КН МОН Республіки Казахстан;

Рамішвілі В. М., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теоретичної філософії Тбіліського державного університету ім. Іване Джавахішвілі;

Крилова С. А., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології та філософської антропології Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова;

Лозовой В. О., доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології НЮУ імені Ярослава Мудрого;

Панков Г. Д., доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології Харківської державної академії культури;

Токтарбекова Л. Н., доктор філософії, головний учений секретар Інституту філософії, політології та релігієзнавства КН МОН Республіки Казахстан;

Меліхова Ю. А., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри культурології НЮУ імені Ярослава Мудрого;

Шумейко О. А., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри культурології НЮУ імені Ярослава Мудрого.

Організатор конференції: кафедра культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 26–27 березня 2021 р. / НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Друкарня Мадрид, 2021. – 364 с.
ISBN 978-617-7988-39-6

Збірник містить наукові статті з питань філософської антропології та філософії культури, соціальної філософії, філософії права, психології, педагогіки, культурології та актуальних проблем освіти і виховання в сучасних умовах соціокультурного розвитку.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами збереження людської особистості в умовах глобальних викликів, її саморозвитку і руйнації в епоху Постмодерну, інформаційної трансформації суспільства.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Оргкомітет конференції може не поділяти висловлену авторами позицію.

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 5. САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ РОЗВІДОК	198
<i>О. Ф. Іванова</i> ПРОБЛЕМА САМОРОЗВИТКУ В ПСИХОЛОГІЇ.....	198
<i>Н. В. Павлик</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	199
<i>А. М. Лісеная, Ю. В. Ієвлева</i> ІНТЕГРУВАННЯ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ МОДЕЛЕЙ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	203
<i>М. Б. Ценко, С. А. Тузіков</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	205
<i>М. П. Черемський</i> СВОБОДА САМОВИРАЖЕННЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА УМОВА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	207
<i>С. А. Тузіков, В. В. Бслоусов</i> САМОПІЗНАННЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ МЕХАНІЗМ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	209
<i>К. Л. Мілютіна</i> ПСИХОЛОГІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЯК НОВИЙ НАПРЯМОК ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ..	211
<i>Н. М. Мась, Н. А. Сторожук</i> ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	212
<i>О. С. Сандал</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТРАВМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ	214
<i>А. І. Авин</i> САМОРАЗВИТИЕ КАК ВАЖНЕЙШИЙ КОМПОНЕНТ РЕАБИЛИТАЦИИ В НАРКОЛОГИИ. .	216
<i>И. Л. Кишя, А. В. Астрейко</i> ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ТИПОВ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ПЕРИОД СРЕДНЕЙ ВЗРОСЛОСТИ.....	217
<i>О. П. Невельська-Гордєєва, Войтенко Д. О.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	219
<i>О. В. Головіна</i> ЗНАЧЕННЯ ЛОГІКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ	221
<i>Н. Н. Красовская</i> СУПЕРВИЗОРСТВО КАК ФОРМА ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА СПЕЦИАЛИСТА ПО СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ И ЕГО САМОРАЗВИТИЯ	222
<i>И. В. Калачева, А. С. Еремеева</i> СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ САМОАКТУАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ	224
<i>В. А. Ховайло, О. В. Ховайло</i> ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ	225
<i>М. М. Новіков</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ	227
<i>О. С. Штепа</i> ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ-ПРЕДИКТОРИ ОСОБИСТІСНОГО САМОРОЗВИТУ ДОРΟΣЛИХ ОСІБ.....	229
<i>С. А. Котенко</i> ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЛАНУВАННЯ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ОНЛАЙН-ФОРМ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА	231
<i>С. М. Ширко</i> ЖАДНОСТЬ КАК МОТИВИРУЮЩИЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ	233
ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 6. САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: ТРАДИЦІЇ І НОВАЦІЇ	236
<i>В. С. Возняк</i> ІНФОРМАЦІЙНА ДОБА ТА ДОЛЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	236

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

**Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції**

26–27 березня 2021 року

В авторській редакції

Підписано до друку 21.03.2021 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 42,32.
Наклад 100 прим. Зам. № 173

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Друкарня Мадрид»
через ФОП Гобельовська Л. П.
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25
www.madrid.in.ua   info@madrid.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4399 від 27.08.2012 року